

УДК 37.025

**Л.Ю. Бондаренко, к.т.н., доцент, О.О. Вершков, к.т.н., доцент,
Ю.В. Холодняк, к.т.н., доцент, Є.А. Гавриленко, к.т.н., доцент**
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА ПОКАЗНИКОМ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Анотація. В статті розглянуто проблему формування толерантності у студентів та шляхи удосконалення підготовки здобувачів вищої освіти у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: толерантність, студентство, люди з особливими освітніми потребами, інформаційні технології, сформованість соціальних норм.

Постановка проблеми. У наші часи питання толерантності постало дуже гостро та є максимально актуальним. Сучасна педагогіка закликає всі навчальні заклади до інклюзії. Це поняття зараз розповсюджене та є актуальним на даному етапі розвитку суспільства. Поява інклюзії загострила питання толерантності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи вивчення толерантності закладені у філософських трудах В.М. Золотухіна, М.С. Кагана, І. Канта, В.А. Лекторського, Дж. Локка, та інших. Сучасні дослідження цього питання [1,2] мають на меті удосконалити освітній процес у вищій школі з урахуванням покращення навчального процесу та розвитку сучасних технологій інтерактивного навчання. У роботах [3-5] розглянуто питання удосконалення освітнього процесу з інженерних спеціальностей за рахунок відкритого програмного забезпечення та психолого-педагогічні умови формування компетентностей. У роботі [6] розглянуто методи навчання онлайн та зазначено що розвиток інформаційних технологій у сучасному світі спричинив перегляд традиційних підходів до визначення перспективних форм організації освітнього процесу. Але всі ці джерела не розглядають освітній процес з точки зору толерантності. Тому вивчення питання становлення толерантних взаємин в освітньому середовищі є достатньо актуальним.

Формулювання цілей статті. У контексті вище сформульованої проблеми, дана стаття має наступні цілі: 1. Розібрати питання толерантності; 2. Дослідити методи розвитку толерантності здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу досліджень. *Толерантність* – якість, що характеризує ставлення до іншої людини і виражається в свідомому придушенні почуття неприйняття, викликаного всім тим, що знаменує в іншому інше (зовнішність, манера мови, смаки, спосіб життя, переконання і

т.п.). Толерантність передбачає налаштованість на розуміння і діалог з іншим, визнання і повагу його права на відміну.

Латинський термін «*tolerantia*» означав пасивне терпіння, добровільне перенесення страждань, асоціювався з такими поняттями, як «біль», «зло» і т.п. У 16 ст. до цього додаються і інші значення: «дозвіл», «стриманість». З цього часу толерантність трактувалася і як поступка в питанні про релігійну свободу - дозвіл з боку держави і офіційної церкви відправлення інших релігійних культів. Віротерпимість є історично першою і домінуючою формою прояву толерантності. Найважливішим періодом у її становленні як суспільно значущого принципу була епоха *Нового часу*, коли проблема толерантності вирішувалася в формі відповіді на два основних питання: які принципи співіснування конкуруючих церков і якими повинні бути взаємини світської і духовної влади. Головним засобом досягнення толерантності в державі було обмеження влади світського правителя мирськими турботами, а також і відмова в праві карати іновірців.

Основним аргументом, обумовленим спільною традицією всієї соціальної філософії 16-18 ст., був захист сильної централізованої держави. Звідси неминучість трактування толерантності з точки зору політичного утилітаризму, як засобу уникнення більшого зла - соціальної нестабільності, а також всілякі обмеження сфери дії даного принципу.

Особлива роль в теоретичному осмисленні і практичному втіленні принципу толерантності належить епосі *Просвітництва*, яка проголосила свободу совісті та слова. Завдяки просвітителям, особливо французьким, поняття «толерантність» міцно увійшло в політичний словник.

У 19 ст. проблема толерантності отримала подальшу розробку в ліберальній філософії. У ній толерантність розумілася як вираз зовнішньої і внутрішньої свободи, як здатність до продуманого вибору між альтернативними точками зору і способами поведінки. Важливо підкреслити, що терпимість до чужої точки зору не передбачає відмови від її критики або від власних переконань. Вона означає визнання плюралізму. Особливо необхідна толерантність в тих областях, де відсутній точний критерій оцінки і докази переваги будь-яких поглядів, принципів або рішень [2].

Як важливий елемент культури спілкування, толерантність сьогодні є необхідною умовою суспільного єднання людей різних вірувань, культурних традицій та політичних переконань. У цьому плані вона виступає як єдність спонтанно-негативного сприйняття іншого (неприйняття, осуд) і позитивної дії на його адресу (прийняття, допущення); толерантне прийняття не тотожне поблажливості до іншого або вимушеного примирення з обвинуваченим явищем. Толерантність є ключовим моральним принципом громадянського суспільства.

Характеристика студентського віку. Період 18-23 роки це період сформованого і дозрілого біологічно і соціально людини – це вік дорослої людини. Ведучий вид діяльності даного періоду - студентство.

Молодь часто не зовсім усвідомлює свою дорослість, їх ще хвилюють підліткові проблеми. Молодість сприймається як період, в якому можна робити помилки, робити дурниці, без осмислення того, що відбувається і своєї ролі в ситуаціях. Студент характеризується з трьох сторін: біологічної, психологічної, соціальної. Протиріччя віку полягають в розбіжності настання фізичної, цивільної, розумової та трудової зрілості [3].

За Міжнародною класифікацією завершення юності і початок дорослості у дівчат відповідає віку 20 років, у юнаків 21 рік.

Вік студентської молоді - це найбільш оптимальний період для формування толерантності, чому сприяють: увага до питань власної культурної ідентичності, їх інтерес до способу життя інших людей, визначення своєї позиції в сфері людських відносин, прагнення заявити про свою думку з багатьох актуальних проблем, розвиток рефлексії і почуття соціальної відповідальності. При цьому перешкодами формування толерантності є підвищена конфліктність, агресивність, егоїзм, інфантилізм деяких молодих людей, стереотипізація мислення, нав'язана навколишнім середовищем.

Формування толерантності. Толерантність – повага, прийняття, розуміння-визнання, потреба, цінність, норма, погляд або переконання. Разом з тим, це якась морально-етична категорія, яка формується суспільством. Останнім часом проблема толерантності стала широко висвітлюватися в засобах масової інформації, на державному і міжнародному рівні. Права людини, мир, демократія – необхідні умови для розвитку толерантності. Як інструменти для оцінки розвитку суспільства в руслі цих цінностей використовуються основні ознаки толерантності: рівність усіх людей, взаємна повага людської гідності, свобода віросповідання, можливість дотримуватися традиції національної культури. Найбільш результативним для розвитку толерантного суспільства є формування толерантності кожного члена суспільства, формування соціальної компетентності, соціальної активності, соціальної ініціативності та соціальної відповідальності, особливо у підлітків. Це пов'язано з частішими випадками нетерпимості по відношенню до інакомислячих з боку вороже налаштованих опонентів. Саме тому ми хотіли б розглянути проблему формування толерантності в сучасному суспільстві.

Одним з факторів формування толерантності є придбання людиною соціально значущих норм і правил поведінки, які сформовані в ході історичного розвитку людини і сприяють його найбільш гармонійному і рівномірному розвитку. У всьому світі існує певна система цінностей, закріплена в більшості країн на законодавчому рівні. У неї включені такі норми, як презумпція прав людини, терпимість до недоліків і помилок інших, цінність згоди і ненасильницького вирішення конфліктів, дотримання норм права, співчуття, співпереживання, цінність людського життя і відсутність фізичних страждань [3].

Іншим фактором формування толерантної особистості вважається прагнення людини до самосвідомості, розширення його кругозору, формування світоглядної позиції. Ці якості зміцнюють уявлення людини про

саму себе. Роблять їх більш позитивними і адекватними. Сюди ж можна віднести і формування більш високого рівня самооцінки у людини.

Людина з високим рівнем толерантності має комплекси поведінки, що характеризуються зниженою агресивністю. Вона менш конфліктна. Переважає тенденція до продуктивного ведення і розв'язання конфліктів. Одночасно людина набуває позитивного ставлення до життя, що збільшує її стійкість до стресів. Ознакою толерантної особистості також можна вважати вміння виходити з конфліктних ситуацій шляхом переговорів [3-5].

Важливу роль у формуванні толерантного суспільства відіграють освітні установи, які надають безпосередній вплив на формування особистісних рис і установок поведінки. Незважаючи на те, що загальноосвітні установи володіють необхідними потенційними можливостями для вирішення проблеми виховання студентів в дусі толерантності, ця проблема досі не отримала необхідного рішення на практиці, формування толерантності проходить стихійно і неефективно.

Толерантність, сформована в шкільні роки, є найважливішою умовою зниження напруженості в соціумі. Отже, на систему освіти лягає серйозне навантаження з вибудовування нових відносин в суспільстві. В період становлення особистості відбувається формування мотиваційно-ціннісної життєвої платформи, власних поглядів, переконань, уміння оптимально реагувати на зауваження, справедливу і несправедливу критику, здатність говорити собі і оточуючим «ні», бути відповідальними за свої вчинки, відстоювати свою позицію, не обмежуючи при цьому гідності інших. Актуальність даної проблеми ми бачимо, перш за все, в необхідності виявлення найбільш ефективних способів формування толерантної поведінки. З огляду на те, що толерантність багато в чому визначається сформованістю соціальних норм і правил поведінки, можна зробити висновок про досить ранню можливість формування толерантної особистості. Однак, як показують чисельні спостереження, не всі досить вірно приймають дані норми поведінки. Що зумовлено помилковими підходами у вихованні, деструктивним впливом суспільства, підвищеною агресивністю і боротьбою за виживання в досить жорстких умовах. Все це призводить до формування деструктивних стереотипів поведінки, але ж саме в цей час відбувається різкий сплеск гормональної активності, і студент починає змінюватися фізіологічно і психологічно. У цей період знаходяться нові шляхи і способи взаємодії зі світом і визначається власне місце в цьому світі.

Часто в цьому віці людина йде по шляху найменшого опору – шукає собі кумира для наслідування, стає членом будь-якої релігійної течії, аматорського клубу. Це дає можливість досить швидко отримати цілісну світоглядну картину з відповідними цілями і способами їх досягнення. На жаль, в даний час, багато подібних організацій діють нелегально і мають на меті деструктивний вплив на психіку людини для підпорядкування та управління нею.

Отже, як сформувати толерантність? Очевидно, що величезне значення має виховання в соціумі. Сутність виховання толерантності – цілеспрямоване формування позитивного (подолання негативного) досвіду толерантності, тобто створення простору для безпосередньої або опосередкованої взаємодії з іншими у поглядах або поведінці людьми, їх спільнотами. Звідси випливає, що освітня стратегія повинна забезпечувати створення таких педагогічних умов, які сприяють формуванню толерантних переконань, поглядів і навичок толерантної поведінки у родині, навчальному закладі, у майбутній професійній діяльності за участю всіх зацікавлених осіб (батьків, викладачів, працівників соціальної сфери, політиків, засобів масової інформації та суспільства в цілому). Зокрема, велика роль у процесі утвердження принципу толерантності та формування її суб'єктів належить закладам вищої освіти [2].

Важливим завданням викладача вищої школи, а саме куратора групи є така організація життєдіяльності студентів, що породжує ситуації, які унеможливають прояви толерантності серед молоді. Тобто створюється спосіб життя, який продукує толерантність та зменшує саму необхідність у ній. Зміст сучасної вищої освіти повинен передбачати знання культури, історії, традицій, вірувань свого та інших народів, розуміння спільності та єдності всіх членів суспільства. Важливо прищеплювати молодому поколінню почуття відкритості, альтруїзму, поваги до інших, солідарності та причетності. У процесі навчання і виховання необхідно роз'яснювати природу прав людини та різні форми прояву нетерпимості.

Для успішного функціонування суспільства перед освітою постають важливі завдання щодо допомоги в усвідомленні і закріпленні особистістю якостей, необхідних для виконання всіх соціальних ролей; пошуку свого гідного місця в рольовій структурі дорослого суспільства; впровадження у свідомість молодої людини уявлення про мету і засоби, правила і зразки діяльності, допомогти зрозуміти допустимі межі та форми прояву емоцій. З іншого боку, насиченість життя людини великою кількістю психологічних зв'язків і взаємин з іншими свідчить про необхідність формування умінь орієнтуватися серед людей, ефективно взаємодіяти з ними, узгоджувати особисті потреби, прагнення і поведінку з інтересами інших. Для цього потрібні психологічні знання, що узагальнюють досвід людського суспільства, які мають бути пропущені через внутрішній досвід, на основі чого вони перетворюються в особисті надбання [1].

В основу освіти повинно бути покладено загальнолюдські цінності – гуманізм, патріотизм, демократію, мир і дружбу між народами, злагоду між національними та релігійними спільнотами, соціальну справедливість, працелюбність, повагу до національної та світової культури.

Висновки.

1. Толерантна культура багатоаспектна, і будувати освітній простір необхідно з урахуванням, щонайменше, трьох складових: готовності адміністрації освітньої установи сприяти викладачам у впровадженні в культуру ВНЗ педагогіки толерантності; толерантності викладачів – як

зовнішньої, так і внутрішньої; сприйняття студентами освітнього середовища як толерантного, усвідомлення цієї якості як очевидної і значущої.

2. Для становлення толерантних взаємин в освітньому середовищі насамперед необхідно створити систему довірливих відносин між студентами і викладачами та переконати молодь у необхідності наслідувати ті зразки поведінки, що можуть бути позитивно сприйняті суспільством.

3. Становлення особистості неможливе без створення відповідного середовища, сприятливого для розвитку світоглядних установок майбутнього викладача ВНЗ. Тому в даному випадку доцільно використовувати комплексний підхід, що полягає в продуктивній взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу: викладачів, адміністрації, студентів, їхніх батьків, громадських організацій міста, який охоплює всі аспекти навчально-виховної взаємодії.

Список використаних джерел.

1. Бех І. Д. Виховання особистості. К.: Либідь, 2008. 848 с.
2. Козлова О.Г., Гребеник Т.В. Формування толерантності у процесі громадянського виховання студентської молоді. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/29291/1/Kozlova.pdf>. (дата звернення: 03.03.2021).
3. Бондаренко Л.Ю., Вершков О.О. Психолого-педагогічні умови формування компетентності майбутніх фахівців під час навчання у вищому навчальному закладі. Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти: зб. наук.-метод. праць. ТДАТУ. Мелітополь, 2017. С. 59-65.
4. Бондаренко Л.Ю., Вершков О.О. Використання відкритого програмного забезпечення для навчання здобувачів вищої освіти інженерних спеціальностей. Розвиток сучасної науки та освіти: реалії, проблеми якості, інновації: матер. Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. (Мелітополь, 27-29 травня 2020р.). Мелітополь: ТДАТУ, 2020. С. 220-224.
5. Вершков О.О., Бондаренко Л.Ю. Як зробити викладання дисципліни цікавим. Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти: зб. наук.-метод. праць. ТДАТУ. Мелітополь, 2016. С. 87-90.
6. Дереза О.О., Скляр Р.В., Дереза С.В. Методи навчання онлайн. Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти: зб. наук.-метод. праць. ТДАТУ. Мелітополь, 2020. Вип. 23. С. 82-90.

Bondarenko L., Verchkov O., Kholodniak Y., Havrylenko Y. Improvement of training process of higher education seekers according to the tolerance indicator.

Summary. The article considers the problem of forming tolerance in students and ways to improve the training of higher education seekers at universities.

Key words: tolerance, students, people with special educational needs, information technologies, formation of social norms.